

Broedende eiders aan de leiband van schelpdier

De eider is een vrij algemene broedvogel geworden in het Waddengebied. Maar na een opbloei in de jaren tachtig en negentig volgde een drastische afname met wel 30%. De populatie is nog niet terug op het oude niveau. Dat heeft veel te maken met de schelpdierbestanden en de schelpdiervisserij.

De eider is een kustgebonden soort met een overwegend noordelijke verspreiding in Europa. Nederland huisvest de meest zuidelijke populatie van enige omvang. De groei van het aantal eiders in de eerste helft van de vorige eeuw is dan ook vooral te beschouwen als een uitbreiding aan de zuidgrens van het areaal van deze vogels.

Eiders vinden hun belangrijkste prooidieren in kustgebieden: schelpdieren, en dan vooral mossels en kokkels. Schelpdieren worden al duikend in ondiep water bemachtigd en in zijn geheel doorgeslikt. In de krachtige spiermaag worden de schelpen gekraakt en kan het vlees verteerd worden. Die afhankelijkheid van schelpdieren betekent tegelijk: afhankelijkheid van de schelpdiervisserij. Voor de eiders is er zoveel voedsel als de visserij beschikbaar laat.

In de Nederlandse kustwateren overwinterden aan het begin van de jaren negentig ongeveer 150.000 eiders. De aantallen zijn

sindsdien sterk gedaald. Tegenwoordig variëren ze tussen de 60.000 en de 80.000. Het gros van de vogels verblijft op de Waddenzee. Naast 'eigen' broedvogels gaat het vooral om noordelijke vogels die hier vanaf oktober verblijven. Vanaf maart vertrekken de noorderlingen en verzamelen 'Hollandse' eiders zich rond de Waddeneilanden.

De eider is een langlevende soort; de oudst bekende vogel werd liefst 37 jaar! Daardoor kunnen jaren met een hoog broedsucces afgewisseld worden met jaren van lage reproductie. Het broedseizoen van eiders begint vroeg. Vanaf begin maart komen de vogels samen bij de kusten van broedgebieden. Na de paartijd zoeken vrouwtjes in april een geschikte broedplaats waar vier tot zes eieren worden gelegd. Tijdens de gehele broedperiode van zo'n dertig dagen eet het vrouwtje niet. Slechts eenmaal per dag drinkt ze water. Na het uitkomen van de eieren neemt het vrouwtje de jongen op sleeptouw naar het wad. Samen met de jongen uit verschillende andere broedsels vormen ze daar crèches. Die worden door meerdere vrouwtjes tegen predatoren als zilvermeeuw en bruine kiekendief beschermd. In jaren met veel mosselzaad (jonge mosselen) komen veel jongen groot; is er weinig voedsel of langdurig slecht weer dan bereiken weinig jongen het stadium van vliegvlug.

Terug van heel lang weggeweest

In 1906 werd op Vlieland het eerste broedgeval van de eider in Nederland vastgesteld sinds de Middeleeuwen, toen de eidereend als broedvogel in Nederland uitstierf. Net als

Eiders en visserij

de kraanvogel en de zeearend. Na die hervestiging bleef de populatie lange tijd klein en stabiel; rond de tien paren. Pas in 1928 zette een langzame maar gestage groei in, met 1190 broedparen in 1949 en het maximum van 3333 paren in 1958. Na Vlieland volgden in de jaren veertig achtereenvolgens op Terschelling, Schiermonnikoog, Texel en Ameland als vestigingsplaatsen. Hekkenlutters werden de kleinere eilanden Rottumeroog en Rottumerplaat en uiteindelijk ook Griend (1958).

Tezamen liep de populatiegrootte op tot 6.000 paren in 1960. Grootschalige lozingen van gechlororeerde koolwaterstoffen waren in de jaren zestig echter de oorzaak van een sterke afname van de populatie. Vanaf 1969 trad weer herstel op; in 1989 werd de top bereikt met 10.000 - 11.000 paren.

Eiders tellen is geen sinecure

Door het ontbreken van territoriaal gedrag is het tellen van eiders geen eenvoudige opgave. Om de omvang van de broedpopulatie te bepalen bestaan verschillende methoden. Een complete nesttelling wordt beschouwd als de meest betrouwbare methode. Daar zitten echter de nodige haken en ogen aan. Zo'n nesttelling is tijdrovend en geeft nogal wat verstoring. Om dat te ondervangen kunnen vaste proefvlakken worden geteld. Door grote verschillen in dichtheden binnen een terrein is het lastig een beeld te krijgen van de betrouwbaarheid van steekproeven. In goede gebieden kun je namelijk spreken van kolonies, waarin vrouwtjes op minder dan een meter afstand van elkaar broeden! Vaak is echter sprake van lagere dichtheden. Vanwege de nadelen van de nesttelling is een alternatief bedacht, de zogenaamde gedifferentieerde telling. Deze methode gaat uit van een 1:1 sexratio, waarbij mannetjes, onvolwassen mannetjes en vrouwtjes apart worden geteld.

Dramatische sterfte in 2000

In de winter van 1999 op 2000 deed zich een omvangrijke sterfte voor onder eiders. Door jarenlange overbevising van kokkels en mossels, in combinatie met een slechte broedval van de schelpdieren, was de stand van beide scheldiersoorten uitzonderlijk laag. Dat betekende voedselschaarste voor de eiders. De volwassen vogels weken massaal uit naar de Noordzee-kustzone, waar ze doken op banken van halfgeknotte strand-schelpen, die echter onvoldoende soelaas boden. De jonge eiders vonden een alternatieve dis in de talrijk aanwezige gewone strandkrabben. Die dieren waren evenwel in hoge mate besmet met darmparasieten. Veel eiders die in die jaren dood werden gevonden, zaten dan ook vol met parasieten. Voor de schelpdiersector was het een reden

om betrokkenheid te ontkennen. Het complete ecologische plaatje laat wel degelijk de samenhang zien. In deze winter vonden niet minder dan zo'n 20.000 eiders de dood.

Dat eiders substantiële hoeveelheden mossels eten is uiteraard ook bij de schelpdiersector bekend. Boven de percelen waar Zeeuwse mosselkwekers hun mosselzaad uitzetten, werden jaren geleden regelmatig rubber motorbootjes gezien die gericht eiders probeerden te verjagen. Inmiddels is via het beroemde mosselconvenant een pact gesloten tussen mosselkwekers en natuurbeschermers. Onderzoek naar alternatieve methoden voor vangst van mosselzaad en kweek van mosselen moet de sector verduurzamen, in het belang van – onder andere – de eiders.

De sleutel ligt bij de visserij

De relatie met kokkels, mossels en de schelpdiervisserij levert ook de sleutel tot bescherming van de eiders aan de zuidgrens van hun broedareaal. Bescherming van eiders is bescherming van schelpdieren. Mechanische kokkelvisserij is nu verboden in de Waddenzee. Handmatig kokkelvissen is nog wel toegestaan, maar dat 'handkokkelen' is mogelijk minder ambachtelijk of zelfs schadelijker dan het klinkt. Doordat het arbeidsintensiever is, bevinden zich tijdens het vissen meer mensen dan voorheen op het wad, en voor een langere duur. Belangrijker nog dan kokkels zijn voor de eiders de bestanden van mossel en mogelijk ook ensis. Mossels hebben een betere schelp-vleesverhouding dan kokkels en zijn daarmee een efficiëntere bron van voedsel voor de eiders. Daarom is het lopende onderzoek naar de ontwikkeling van mosselbanken in afwezigheid van mosselzaadvisserij interessant. Iedere positieve ontwikkeling van de mosselbestanden zal ook de eiders ten goede komen. ●